

De geschiedenis van Kloetinge tot 1750 (1)

Ons dorp Kloetinge kent een boeiende geschiedenis waarover de afgelopen decennia diverse boeken, artikelen en archeologische rapporten zijn verschenen. Met name het nooit officieel uitgegeven boekwerk 'Veldnamen van Kloetinge', opgesteld door de heren A.J. Blok en L.J. Moerland, bevat een schat aan wetenswaardigheden over het dorp, de parochie en de ambachtsheerlijkheid Kloetinge in vroegere tijden. Op basis hiervan en nader archief- en literatuuronderzoek zal in een aantal artikelen getracht worden de geschiedenis van één van de oudste woonkernen van Zuid-Beveland verder uit te diepen en te reconstrueren.

De parochiestichting

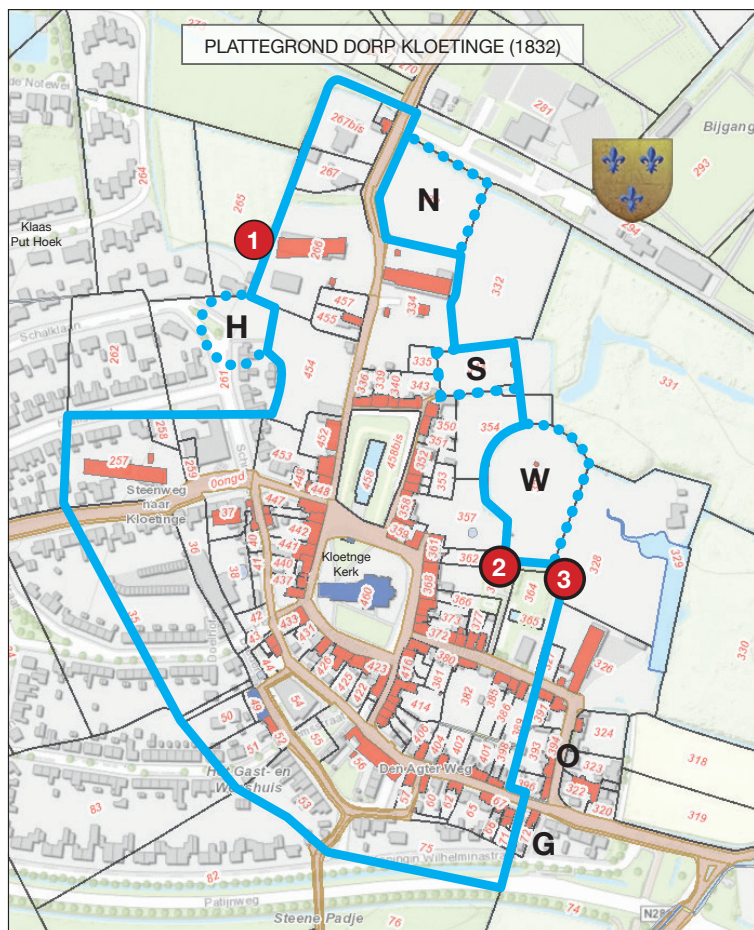
De parochie Kloetinge wordt voor het eerst genoemd in een pauselijke oorkonde uit 1216 voor het kapittel van Sint-Pieter te Utrecht. Nadere analyses hebben echter aangetoond dat de inhoud van deze oorkonde de situatie weergeeft op een onbekend tijdstip in de tweede helft van de 12e eeuw. Op dat moment was de oppervlakte van de parochie Kloetinge veel groter dan een kleine eeuw later. Toen werden namelijk de nieuwe parochies Capelle

ter Maelstede (1248), later kortweg Kapelle, en Kattendijke (1251) van de moederparochie Kloetinge afgescheiden.

Het Outdorp Kloetinge

In de eerste helft van de 14e eeuw komen we in verkoopaktes twee bijzonderheden tegen met betrekking tot het oude dorp Kloetinge. De eerste betreft een verkooptransactie in het *Outdorp* van Kloetinge en de tweede de verkoop van hofsteden binnen de *poortgrachten* van Kloetinge. In beide gevallen waren hierbij edelen van het van oorsprong Zuid-Bevelandse geslacht Van der Maalstede betrokken.

Het *Outdorp* van Kloetinge wordt genoemd in een verkoopakte uit 1340: *In Cloetinge in het ambacht van Boudins kinderen van der Maelstede int Outdorp van Cloetinge aan Joncvrou Lisebet Ghise Nobels-*

LEGENDA

- = De Middelleeuwse Poortgracht rondom de dorpskern van Kloetinge
- = Locatie bijgevoegde foto's
- H = Hoogwerf 't Hemberch
- N = Hofstede 't Noorthof
- S = Het Steenhof (neerhof van hoogwerf 't Wal)
- W = Hoogwerf 't Wal in de Oude Vijverboomgaard (het Outdorp)
- O = De Oostkeure
- G = Het Gasthuis

Foto 1: restant poortgracht, te zien vanaf dreef tussen Noordeinde 4 en 4a

dr, weduwe van Lodewijc van der Maelstede. Gelet op de genoemde oppervlakte in de akte (omgerekend 1,9 ha) en de ligging ervan in het outdorp gaat het hier om de vrone De Oude Vijverboomgaard met daarin de hoogwerf *Het Wal* ten oosten van het Marktveld en twee percelen aan de noordoostkant van de Nieuwstraat (perceelnummers 326 en 328 op de plattegrond). Een vrone is een stuk land waarop reeds in het midden van de 14e eeuw bebouwing stond en waarover later geen belasting betaald hoefde te worden. Van deze hoogwerf is uit een verkoopakte van 1627 bekend dat hierop toen nog een middel-eeuws torentje stond. Dit betreft *Het Steenhuus van Cloetingen binnen sinen voersten graften* dat de Kloetingse ambachtsheer Dirk Klaaszoen in 1356 had opgedragen aan Hertog Willem II en vervolgens in erfleen terugkreeg. In 1453, dus een kleine eeuw later, verkocht zijn kleinzoon Gillis Klaaszoen het geheel aan Hendrik II van Borsele: Klaas Hijmanszoen, geestelijke en openbaar notaris te Goes, oorkondt dat Gillis Klaaszoen uit Cloetingen aan Hendrik II van Borsele, heer van Veere enz., heeft verkocht een omgracht ('*circunvallata*') kasteeltje ('*quoddam fortilicium*') met aangren-

zende huiserven *als ic Gillis zelve ende mijn voirvaders, heeren tot Waenskinderen, die tot desen daghe toe beseten ende gebruyct hebben binnen der portgracht van Cloetingen en der buten*. In een vervolgartikel komen we nader op dit adellijke geslacht uit Kloetinge terug.

De Poortgracht

Van het oude Zuid-Beveland is bekend dat in de 14e eeuw naast Kloetinge alleen in Kruieninge sprake was van een gracht om het dorp. De laatste betrof echter geen poortgracht, want de omschrijving uit 1325 luidt: "*der nuwer grafte die omme torp lopet*." Dit houdt wel in dat er daar al eerder een gracht was aangelegd welke hoogstwaar-

schijnlijk toen alleen om het kasteel van de Heren van Kruieninge liep. In 1344 oorkondt Jan van Henegouwen, Heer van Beaumont, "*dat wij geven met desen brieve Wolferdt van der Maelstede twee gemeten (0,78 ha) hofsteden liggende in Cloetingen binnen der poertgracht*."

De eertijdse poortgracht rondom het oude dorp Kloetinge mag daarom uniek genoemd worden voor Zuid-Beveland. Het is gelukkig mogelijk gebleken om op basis van een reeks verkoopaktes uit met name de 16e en begin 17e eeuw de loop van de Kloetingse poortgracht in z'n geheel te reconstrueren. De totale lengte was ruim 1,5 km. Aan de noordkant van de dorpskom zijn hiervan duidelijke overblijfselen in het landschap bewaard gebleven, met name de sloten aan de west- en oostkant van het Noordeinde en de grachten behorende bij de hoogwerf 't Wal aan de noordoost- en oostkant van het Marktveld. Zie hiervoor de foto's met de nummers 1, 2 en 3 welke ook op de plattegrond zijn aangegeven.

De kerk

Tijdens de bouw van de huidige kerk moet de parochie Kloetinge al een behoorlijk aantal ingezetenen hebben gehad, want in 1282 waren er al een gasthuis (*hospitali*) en een armenstichting (*Sancto Spiritui*).

Foto 2: restant poortgracht ten zuidwesten van Hoogwerf 't Wal

Deze kerkelijke instellingen staan vermeld in een oorkonde uit dat jaar waarin Imaina van Borselen, weduwe van ridder Hendrik Berthout uit Mechelen en daarvoor getrouwd met Gerard van der Maalstede, veertien gemet land (5,5 ha) in de parochie Nisse schenkt aan het klooster Jeruzalem bij Biezelinge. Dit met de last om jaarlijks uit de opbrengst drie pond oude Vlaamse op bepaalde wijze te verdelen onder de dienstdoende priester van het klooster, het convent en twaalf kerken en kerkelijke instellingen. Hiertoe behoorden dus onder meer het gasthuis en de armenstichting in Kloetinge.

Tijdens de laatste restauratie van de kerk is gebleken dat voor de kapconstructie bovenin het koor hout is gebruikt dat uit ca 1320 stamt. Onze kerk is dus iets jonger dan eerder is verondersteld, maar heeft ongetwijfeld een houten voorganger gehad.

Het Gasthuis en de armenstichting

Van het Middeleeuwse Kloetinge is bekend dat er aan de zuidkant van de Oudstraat (later Schoolstraat en nu Schimmelpenninckstraat) een Gasthuis stond. De exacte ligging was ten zuidoosten van de noordelijke afslag naar de huidige Jachthuisstraat. Gasthuizen waren in de volle

Middeleeuwen met name bestemd voor huisvesting van vreemdelingen en zieke reizigers. Aan de oostkant van het Gasthuis bevond zich een perceeltje van 125 roeden (0,15 ha) dat eertijds *den Esel* werd genoemd, de oude benaming voor een drassig of schraal stuk weiland. Dit perceeltje grensde verder oostwaarts aan 't *Meulpitje*, een voormalige openbare drinkput aan de westkant van de zuidelijke afslag van de Kapelseweg naar de Oostmolenweg.

Ten zuiden van het Gasthuis lag het *Gasthuis boogaertken*. Hiervan is bekend dat het aan de westkant begrensd werd door de poortgracht. Deze maakte hier -vanuit het noorden gezien- een bocht om een *boogert*, een vroone van 1 gemet en 75 roeden (0,49 ha) binnen de *poortgrachte*, welke zich in westelijke richting uitstreckte tot aan de *Cleenen Steenwech* (de zuidtak van de huidige Brederodestraat).

De Oostkeure

Van het oude Breda is overgeleverd dat zich ook daar het gasthuis net buiten de omringende gracht bevond, dit vanwege besmettingsgevaar. In dit verband moeten we nog iets bijzonders van het oude Kloetinge noemen en dat is de Oostkeure. Hiermee werd het gebied aangeduid

Foto 3: restant poortgracht, te zien langs pad vanaf (rechts naast) Geerteshuis in de Jachthuisstraat naar de Moerpitwei en het voetbalveld

waarbinnen de zuidelijke tak van de Nieuwstraat (nu Jachthuisstraat) lag. In Kloetingse belastingregisters uit de 17de en 18de eeuw beginnen de lijsten van hoofdbewoners in het dorp steevast met die van de Oostkeure en de oostzijde van de Nieuwstraat gezamenlijk. Deze aparte vermelding moet een reden hebben gehad en dat was dat dit bebouwde gebied zich eertijds buiten de poortgracht, en dus ook buiten de oorspronkelijke dorpskom, bevond (zie de plattegrond). Dit wordt ondersteund door een soortgelijke situatie in het middeleeuwse Sluis. Daar was zelfs sprake van zowel een Oostkeure als een Zuidkeure. Ze werden zo genoemd omdat zij oorspronkelijk ten oosten en ten zuiden van -en dus buiten- het rechtsgebied van de schepenen lagen.

Tot slot, in 1581 -kort na de Reformatie- verkochten de Heylige Gheestmeesters hun Heylig Gheesthuys op de Oostkeure. Deze personen waren toen belast met de armenzorg in Kloetinge.

Egbert Lantinga

Wie is Egbert Lantinga?

Egbert is in 1956 geboren te Middelburg en woonde van 1961 tot 1974 in de Hemstraat te Kloetinge. Vervolgens studeerde hij in Wageningen en was daar na zijn promotieonderzoek tot medio 2019 universitair hoofddocent in de milieuaspecten van de landbouw.

Reeds als leerling op de lagere school raakte hij geïnteresseerd in de geschiedenis van Kloetinge. Hij werd hierbij vooral geïnspireerd door dhr. Adriaan Blok in het Gemeentehuis en was op 11-jarige leeftijd ook al regelmatig te vinden in het archief te Goes. Tijdens de winter van 1968/1969 werd in de dorpskom van Kloetinge de riolering vernieuwd en hielp hij mee bij het zoeken naar stukjes middeleeuws aardewerk. Eén stukje heeft hij echter als herinnering achtergehouden en dat ligt nog steeds op zijn werkkamer in Wageningen. In deze en de komende edities van de Klusdurper neemt hij ons mee in de geschiedenis van Kloetinge.